

INFLUENȚE TARDENOISIENE LA UNELTELE DIN

SILEX ALE CULTURII HAMANGIA

D. HAȘOTIȚI

În acest articol se discută influențele tardenoisene asupra uneltelor din silex ale culturii Hamangia. Se prezintă o serie de date arheologice care susțin această teză. Se discută și problema originii uneltelor din silex în regiunea Dobrogea și în nord-estul României.

Cercetările asupra culturii neolitice nu au acordat o atenție deosebită uneltelor din silex, care, în ciuda faptului că reprezintă de cele mai multe ori un element secundar de interpretare, pot oferi totuși, la o analiză minuțioasă, prețioase date de o cronologie relativă internă¹.

În rîndurile de mai jos, vom relua o problemă mai veche — influențele tardenoisene asupra uneltelor din silex ale unor culturi neolitice (în cazul nostru, cultura Hamangia) —, ce va fi abordată mai amănunțit ca urmare a cercetărilor ce le-am întreprins într-o serie de așezări Hamangia.

Descoperirile de la Medgidia „Cocorose”² și Duranculac³ (R. P. Bulgaria), au demonstrat faptul că începutul culturii Hamangia trebuie plasat imediat după mijlocul mileniului V î.e.n. și că această cultură face parte din același orizont al ceramicii negre cu caneluri fine, lustruite în care se încadrează și culturile Vinca A, Dudești și Karanovo II, III.

Amintim în continuare, faptul că uneltele din silex din cadrul culturii Hamangia, ca de altfel și cel din alte perioade, au fost confecționate din așa-zisul silex „balcanic” — destul de răspândit în Dobrogea. El este o calcedonă⁴ cafenie, de diferite nuanțe și clivează în mod regulat. Cercetările paleolitice efectuate C. S. Nicolaescu-Ploșor, au identificat în Dobrogea circa 20 de puncte cu zăcăminte din silex⁵.

Problematika moștenirilor tardenoisene, în utilajul din silex al culturilor neolitice, a fost în general sumar dezbătută și părerile sînt împărțite pentru răspunsul la întrebarea dacă a existat sau nu o moștenire tardenoisiană (epipaleolitică, opsitardenoisiană), în cadrul uneltelor din silex neolitice. Este evident faptul că necesitatea folosirii unor anumite tipuri de unelte a fost dictată atât de ocupațiile și cunoștințele tehnice, cît și de flora și fauna înconjurătoare. Dar, aceste aspecte nu exclud moștenirile tardenoisene, cu atât mai mult cu cît între anii 7000—4000 î.e.n. nu s-au petrecut schimbări climatice care să modifice flora și fauna și deci implicit o serie de caracteristici ale uneltelor. Cît privește faptul că uneltele au fost dictate și de ocupații, nu trebuie uitat că, mai ales în primele faze ale culturilor neolitice vînătoarea, pescuitul și culesul jucau un rol destul de important. Pe de altă parte, cum este și firesc, (acest lucru se va vedea mai jos), sînt sesizabile și o serie de diferențe între uneltele epipaleolitice tîrziu și cele neolitice timpurii.

Se mai ridică încă o problemă — anume faptul că primele populații neolitice sînt pe anumite teritorii să fi venit cu uneltele lor din silex specifice (de exemplu Stracevo-Crlș, cum s-a arătat recent de cîtred Gh. Lăzarovici)⁶. În această privință avem date insuficiente și în plus remarcăm faptul că, materia primă, silexul, diferă în privința calităților

și abundenței sale de la zonă la zonă și în consecință diferă și anumite tehnici de prelucrare ale lui.

Posibilitatea ca unele comunități tardenoisiene să dăinuască ⁷ pînă la sosirea primelor populații neolitice, poate chiar puțin și după aceea, ni se pare verosimilă și această ipoteză am putea-o admite și pentru Dobrogea, mai ales în urma noilor descoperiri de la Medgidia „Cocoășe” și Duranculac, care au coborît vechimea culturii Hamangia și lasă să se întrevadă și posibilitatea existenței unor etape mai vechi ale culturii.

În analiza pe care o vom face, ne vom folosi de metoda tipologico-statistică, căci ea este singura posibilă de a fi utilizată, întrucît nu am avut ocazia să cercetăm așezări Hamangia cu mai multe nivele de locuire ⁸, iar despre alte astfel de așezări nu avem date suficiente, cel puțin în ce privește uneltele din silex. Nu vom lua în discuție nici descoperirile din peștera „La Adam” ⁹, care au fost probabil făcute în urma unor observații bazate pe o stratigrafie deranjată ¹⁰. Așezări în care nivelul Hamangia să suprapună imediat unul tardenoisian nu s-au descoperit. Vom face o paralelă între uneltele din silex găsite în așezămintele tardenoisiene ¹¹ din Dobrogea (ele vor fi prezentate cumulat) și cele găsite în așezările cercetate de noi.

Trebuie specificat faptul că, din punct de vedere cronologic, cea mai veche așezare este cea de la Medgidia-Satu Nou, corespunzătoare nivelului inferior de la Golovița. Așezarea de la Tîrgușor „Urs”, se datează în faza Ceamurlia de Jos.

NR. CRT.	TIP UNELTE	%			
		TURDENOISIAN	MEDGIDIA „COCOĂȘE”	MEDGIDIA- SATU NOU	TÎRGUȘOR „URS”
1.	Gratoare pe așchii	24,59	41,25	41,26	17,69
2.	Gratoare pe virf de lame și lamele	1,63	1,66	3,10	3,78
3.	Răzuitoare	3,26	11,25	11,58	19,15
4.	Lame și lamele retușate	37,70	39,16	34,37	45,22
5.	Piese geometrice	3,26	2,68	2,38	—
6.	Piese componente	—	1,66	4,30	8,42
7.	Alte unelte (pe așchii)	29,59	2,91	4,01	5,67
8.	Total unelte (pe așchii)	42,59	44,98	43,12	58,94
8.	Total unelte (pe așchii)	57,41	55,02	56,98	41,05
9.	Total unelte (pe lame și lamele)	42,59	44,98	43,12	58,94

Pe baza analizei tabelului și a graficului (Pl. 1) se pot face o serie de observații :

1. Procentajul mic (24,59%) al gratoarelor pe așchii din așezările tardenoisiene poate fi pus pe seama cercetărilor sumare din Dobrogea, pentru că în așezări contemporane din alte zone (Lapoș¹², Ripiceni-Izvor¹³, Ecușeni¹⁴) procentajul de astfel de unelte este mult mai mare — peste 50%.

2. Gratoarele pe vîrfuri de lame sau lamele, unelte mai greu de realizat, ce vor cunoaște o mare răspîndire în cultura Gumelnița¹⁵, se înmulțesc odată cu evoluția culturii Hamangia. Procentajul acestor unelte este aproape identic pentru așezările tardenoisiene și pentru cea mai veche așezare cunoscută pînă în prezent a culturii Hamangia.

3. Procentajul de răzuitoare în așezările mai vechi ale culturii Hamangia este mai apropiat de cel al așezărilor tardenoisiene.

4. Piese geometrice sînt prezente doar în așezările timpurii ale culturii Hamangia. Trapezul și burinul dublu descoperite la Cemurlia de Jos¹⁶ sînt apariții accidentale și considerăm că făceau parte din nivelul inferior de aici. Mai remarcăm faptul că în această așezare grupa „lame + lamele este cel mai bine reprezentată¹⁷, întocmai ca la Tîrgușor „Urs” și că lamele macrolitice capătă o pondere sporită.

5. Cum este și firesc, piesele componente pentru seceri sînt din ce în ce mai numeroase, odată cu evoluția culturii Hamangia, ele lipsind din așezările tardenoisiene.

6. Asemănări procentuale între așezările tardenoisiene și cele timpurii ale culturii Hamangia, se mai pot observa la grupele generale de unelte pe așchii și unelte pe lame și lamele.

Mal subliniem faptul că din grupa „lame și lamele”, la Medgidia „Cocoașe” și Medgidia-Satu Nou, lamele sînt mai bine reprezentate, iar lamele, fapt valabil în general pentru întreaga cultură Hamangia, sînt de mici dimensiuni. Microlitele de formă geometrică (triunghiul, segmentul de cerc, trapezul) sînt mai puțin folosite în neolitic, datorită faptului că acum vînătoarea ocupa un loc mai puțin important¹⁸, (aceste unelte erau folosite și ca vîrfuri de săgeți).

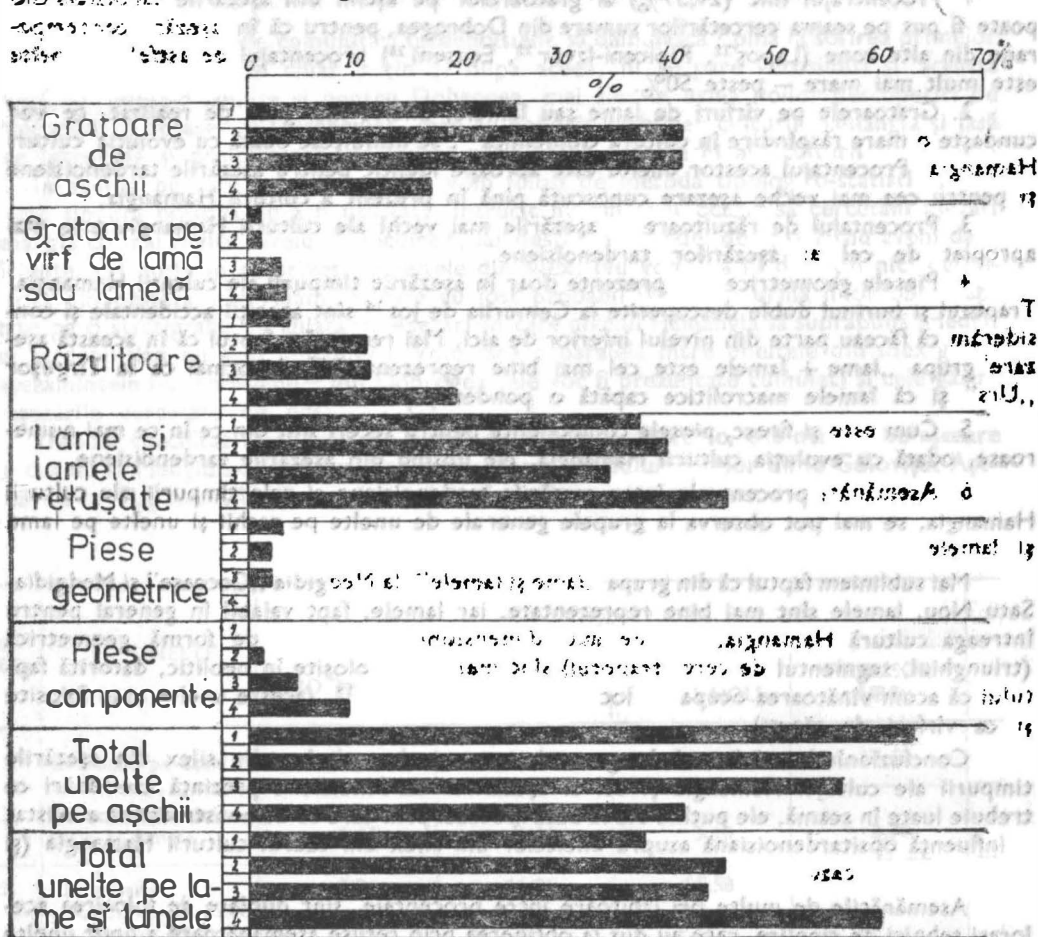
Concluzionînd, arătăm că în general, Inventarul uneltelor din silex din așezările timpurii ale culturii Hamangia și cel al așezărilor tardenoisiene prezintă asemănări ce trebuie luate în seamă, ele putînd sta la baza ipotezelor prin care se demonstrează că a existat o influență opsitardenoisiană asupra uneltelor din silex din cadrul culturii Hamangia (și nu numai în cazul ei).

Asemănările de multe ori izbitoare între procentaje, sînt dublate de folosirea acestorași tehnici de cioplire, care au dus la obținerea prin retușe asemănătoare a unor unelte asemănătoare. Ne referim în primul rînd la tehnica „encochurilor” adînci la folosirea retușurilor abrupte și fine. Sigur că, pe o de parte, tipurile și dimensiunile uneltelor, impun executarea lor prin anumite tehnici și retușe iar pe de altă parte, așa cum am mai arătat, uneltele răspund unor necesități de mediu (floră, faună), dar numeroasele asemănări și chiar similitudini, ne obligă să nu tratăm problema numai din aceste puncte de vedere.

Pentru o influență tardenoisiană mal pledează încă două aspecte. Primul este acela că în așezările mai vechi ale culturii Hamangia și în cele tardenoisiene, nu s-au descoperit unelte din cuarțit, pe cînd la Cemurlia de Jos¹⁹, s-au descoperit piese dintr-o astfel de rocă, iar la Tîrgușor, „Urs”²⁰, cîteva așchii indică o prelucrare; al doilea, încă și mai important, este acela că tot în așezarea de la Tîrgușor „Urs”²¹ s-au descoperit două nuclee fusiforme, identice cu tipicele piese de acest fel din așezările tardenoisiene din nord-estul Moldovei²² (Ripiceni, Erbiceni, etc.).

În sfîrșit, arătăm că microlitismul este mai accentuat în așezările mai timpurii ale culturii Hamangia (80—90%). Dar și în așezările din faza Cemurlia, el este destul de

GRAFIC PROCENTUAL AL PIESELOR

1. Așezări tardenoisiene 3. Medgidia - Satu Nou

2. Medgidia „Cocoșe” 4. Tîrgușor „Urs”

GRAFICUL PROCENTUAL AL PIESELOR DIN AȘEZĂRI

pronunțat ²³ (40%). În așezarea eponimă ultimei faze, s-au descoperit o serie de unelte, între care și răzuitoare discoidale ²⁴, ce amintesc de aceeași tradiție tardenoisiană.

Pe de altă parte, ne întrebăm dacă nu cumva, prezența în necropola de la Cernavoda a unor elemente antropologice vechi europoide, mai ales cele asemănătoare variantei Predmost ²⁵, pe lîngă altele anatóliene, mediteraneene, egeice ²⁶, nu ar pune în evidență asimilarea culturală și etnică a epipaleoliticilor de către populația neolitică a culturii Hamangia.

Din cauza unor condiții naturale ce au ținut de încălzirea climei, fenomen petrecut la începutul holocenului, împuținarea vînatului mare etc. asistăm la divizarea în grupe mici a comunităților epipaleolitice de vînători-pescari-culegători, care în deplasările lor

ajung să viețuiască pe teritoriul restrîns, unde pe lângă uneltele tradiționale, adoptă și alte tipuri de unelte și arme ce răspundeau mai bine noilor necesități²⁷.

Descoperirea în Dobrogea a unor așezări paleolitice tîrzii (epipaleolitice), sau mezolitice de tip tardenoisian, atestă locuirea acestei zone de către grupuri umane corespunzătoare, care au viețuit într-o formă „pură”, pînă la venirea primelor comunități neolitice, sudice, reprezentate în Dobrogea, la stadiul actual al cercetărilor de cultura Hamagia. Ipoteza unui neolitic „aceramic”²⁸ nu poate fi susținută, cel puțin în prezent, cu nici un argument²⁹, ca de altfel nici supraviețuirea într-o formă „aceramică”³⁰ a comunităților tardenoisiene.

NOTE

1. P. Hașotti, *Pontica*, 16, 1983, p. 29—61.
2. *Idem*, *Materiale*, Alba Iulia, 1984, sub tipar.
3. T. Dimov, *Arheologia*, Varna, 1, 1982, p. 34—48.
4. Eug. Comșa, *Peuce*, 4, 1975, p. 6.
5. C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Materiale*, 5, 1959, p. 16.
6. Gh. Lazarovici, *Acta Musei Porolissensis*, 8, 1984, p. 74.
7. Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 39 și urm.; *Idem*, *SCIVA*, 35, 3, 1984, p. 254.
8. P. Hașotti, *op. cit.*, (Medgidia „Cocoșe”); *Idem*, *Pontica*, 13, 1980, p. 199—215; *Idem*, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 58—66; *Idem*, *Materiale*, Brașov, 1981, p. 41—44 (Medgidia-Satu Nou); *Idem*, *Materiale*, Vaslui, 1982, sub tipar, (Tîrgușor „Urs”).
9. C. Rădulescu, P. Samson, *Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie*, 76, 1962, p. 262—270.
10. Vl. Dumitrescu, *SCIV*, 21, 2, 1970, p. 187—199.
11. Al. Păunescu, *SCIVA*, 29, 2, 1978, p. 277—282; *Idem*, *SCIVA*, 30, 4, 1979, p. 507—512.
12. *Idem*, *SCIVA*, 30, 4, 1979, p. 514—515.
13. *Idem*, *SCIVA*, 32, 4, 1981, p. 459—502.
14. *Idem*, *SCIVA*, 30, 2, 1979, p. 241—243.
15. D. Galbenu, *SCIV*, 13, 2, 1972, p. 290 fig. 13/9—19; Al. Păunescu, *Evoluția . . .*, p. 342.
16. Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 47, 172 Anexa 7E.
17. *Ibidem*.
18. *Idem*, *SCIVA*, 31, 4, 1980, p. 536.
19. D. Berciu, *Cultura Hamangia*, 1, București, 1966, p. 177; Al. Păunescu, *Evoluția . . .*, p. 47—48.
20. P. Hașotti, *op. cit.*
21. *Ibidem*, Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 48, 259 fig. 29/11; *Idem*, *SCIVA*, 29, 2, 1978, p. 281.
22. *Idem*, *Evoluția . . .*, p. 31 și anexele 1/9A—9G.
23. D. Berciu, *op. cit.*, p. 60; Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 47—48; *Idem*, *SCIVA*, 29, 2, 1978, p. 180—181; P. Hașotti, *Pontica*, 16, 1983, p. 31.
24. D. Berciu, *op. cit.*, p. 60, 181 fig. 87-4, p. 184 fig. 89/5.
25. Olga Necrasov, Maria Cristescu, *Hierasus*, 1, 1979, p. 100.
26. Olga Necrasov, *Probleme de antropologie*, 3, 1959, p. 21—41; D. Berclu, *op. cit.*, p. 83.
27. Al. Păunescu, *SCIVA*, 31, 4, 1980, p. 536.
28. D. Berciu, *SCIV*, 9, 1, 1958, p. 91—89.
29. Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 187—199.
30. Al. Păunescu, *SCIVA*, 29, 2, 1978, p. 280.

INFLUENCES OPSITARDENOISIENES AUX OUTILS EN SILEX APARTENANT A LA CULTURE DE HAMANGIA

(Résumé)

En analysant les types d'outils, le pourcentage et les techniques d'usage, nous argumentons le fait qu'il a existé une influence opsitardenoisienne aux outils en silex appartenant à la culture de Hamangia.